

Universitat de Lleida

GUIA DOCENT

PRÀCTIQUES CLÍNiques 3

Any acadèmic 2014-15

Informació general de l'assignatura

Denominació	PRÀCTIQUES CLÍNiques 3
Codi	100441
Semestre d'impartició	2n Q Avaluació Continuada
Caràcter	Obligatòria
Nombre de crèdits ECTS	12
Crèdits teòrics	0
Crèdits pràctics	0
Horari de tutoria/lloc	JOAN BLANCO BLANCO Despatx:1.10/ 1a. planta F.I./ horari a convenir 2455 TERESA TORNER BENET Despatx: 2.14/ 2 ^a planta F.I./ horari a convenir 2465
Departament/s	Infermeria
Modalitat	Presencial
Informació important sobre tractament de dades	Consulteu aquest enllaç per a més informació.
Grau/Màster	Grau en Infermeria
Horari de tutoria/lloc	JOAN BLANCO BLANCO Despatx:1.10/ 1a. planta F.I./ horari a convenir 2455 TERESA TORNER BENET Despatx: 2.14/ 2 ^a planta F.I./ horari a convenir 2465
Adreça electrònica professor/a (s/es)	Joan.blanco@infermeria.udl.cat Teresa.torner@infermeria.udl.cat

JOAN BLANCO BLANCO
TERESA TORNER BENET

Informació complementària de l'assignatura

Les pràctiques de Grau d'infermeria situen l'alumne en un escenari d'actuació real i no només al final del període d'aprenentatge. És a dir, es formen actuant com ho farien quan siguin professionals. Per això la formació pràctica és molt més important que en altres ensenyaments.

Prèviament a les pràctiques clíniques, l'alumnat ha de realitzar unes simulacions o tallers que actuïn com a pràctiques professionalitzadores i que es denominen aules de d'habilitats, aquestes aules estan adequades a les competències que s'han d'adquirir a cada curs.

La finalitat és que l'alumne adquireixi les habilitats de forma gradual en l'aplicació de les diferents tècniques, per tal d'aconseguir la màxima seguretat abans d'anar als centres assistencials, on hauran d'afrontar les pràctiques clíniques en pacients reals.

Les classes que es fan a les aules d'habilitats són sessions pràctiques on l'estudiant ha de fer una aplicació directa davant determinades tècniques o procediments amb el major realisme possible, però en un marc simulat, sense implicar al pacient.

Tenint en compte que cada estudiant té unes aptituds diferents de la resta, el professor ha d'oferir un tracte individualitzat per aconseguir la confiança i la seguretat dels estudiants en ells mateixos, per aquest motiu les classes es realitzen en grups reduïts.

Aquestes classes comencen amb una introducció teòrica i una demostració pràctica per part del professor. Després, cada un dels estudiants desenvoluparà individualment la tècnica o procediment objecte de la classe sota la supervisió del professor que efectuarà les correccions oportunes. La pràctica es pot repetir tantes vegades com sigui necessari, fins que l'estudiant aconsegueixi una destresa òptima.

Per poder dur a terme aquestes classes es necessita una ajuda logística adequada: material audiovisual, maniquins de simulació, models anatòmics, material clínic, instrumental quirúrgic, material fungible... Els espais físics on es realitzen aquestes pràctiques simulades estan ubicats a les aules de l'edifici de la Facultat d'Infermeria i en les aules de la Unitat Docent ubicada a l'Hospital Universitari Arnau de Vilanova.

En aquest pràcticum de tercer curs, tant les aules d'habilitats, com les pràctiques clíniques es realitzen per tal que l'alumne assoleixi les competències relacionades amb l'atenció a la dona embarassada, al nadó, a la persona d'edat avançada i amb trastorns aguts.

Pre-requisits de qualificació: Pràcticum 2on curs (Pràctiques clíniques 2 i 3)

Normes generals per a l'estudiant del pràcticum de tercer de Grau:

Les normes del pràcticum, així com la normativa de canvis i l'actuació davant d'accidents les podeu trobar actualitzades a la direcció web:

<http://www.infermeria.udl.cat/practicum.html>

Des de la coordinació del pràcticum es recomana encaridament que tots els alumnes estiguen vacunats de les vacunes bàsiques (entre les que haureu de comptar, hepatitis i tètanus) abans de començar els vostres períodes de pràctiques clíniques. Si no esteu al corrent de vacunacions, contacteu amb el vostre centre d'Atenció Primària per tal de procedir a la primo-vacunació o re-vacunació segons el cas.

Objectius acadèmics de l'assignatura

Cal tenir en compte que l'objectiu principal de les pràctiques clíniques de tercer curs de Grau és que l'alumne participi i s'integri en el equip sanitari i en el funcionament habitual d'un servei d'hospitalització

La seva funció és la d'observar, valorar, diagnosticar i planificar les activitats necessàries, posant en pràctica el coneixement teòric, aplicant-lo a l'assistència, proporcionant els cuidatges d'infermeria necessaris i les habilitats adquirides a les aules d'habilitats.

- Aprendre a realitzar les activitats que comporta el cuidatge de la persona d'edat avançada, el nen i la dona.
- Desenvolupar el coneixement pràctic mitjançant l'experiència i la reflexió crítica, desenvolupant habilitats tècniques i metodològiques de forma progressiva.
- Aplicar el coneixement teòric en la pràctica assistencial, incorporant a l'auto-aprenentatge actituds i habilitats pròpies de la professió infermera.
- Valorar la importància del treball en equip e integrar-se progressivament en ell.
- Desenvolupar les activitats de valoració i cuidatges de las persones amb situacions especials de risc, aplicant els procediments d'infermeria adequats en cada moment del procés i establint una relació terapèutica amb la persona atesa i la seva família.
- Realitzar els cuidatges d'Infermeria basant-se amb l'atenció integral de salut, el que suposa la cooperació multiprofesional, la integració dels processos i la continuïtat assistencial.
- Aplicar correctament les mesures d'asèpsia i higiene sanitària adient a cada situació assistencial.
- Conèixer las alteracions de salut del adult, identificant las manifestacions que apareixen en las diferents fases. Identificar les necessitats i cuidatges derivades de cada problema de salut.
- Planificar i proporcionar cuidatges basics d'Infermeria dirigits a las persones que presenten problemes derivats de las desviacions de salut, a través de guies de practica clínica y assistencial.
- Analitzar les dades recollides en la valoració, prioritzar els problemes del malalt adult, establir i executar el pla de cuidatges, exceptuant l'avaluació del mateix.
- Comprendre els canvis associats al procés d'envellir i la seva repercussió en la salut. Identificar les modificacions estructurals, funcionals, psicològiques i de formes de vida associades a aquest procés.
- Conèixer els problemes de salut més freqüents en la gent gran. Seleccionar les intervencions dirigides a tractar o prevenir els problemes de salut i la seva adaptació a la vida diària.
- Identificar les característiques de les dones en les diferents etapes del cicle reproductiu. Aplicar cures generals durant el procés de maternitat.
- Conèixer els aspectes específics de les cures del nounat.
- Prestar els cuidatges d'infermeria i conèixer els efectes nocius dels agents físics ionitzants, integrat en l'equip sanitari, ja sigui per al diagnòstic (radiodiagnòstic) com per al tractament (utilització terapèutica de les radiacions ionitzants) de la persona o la comunitat. Radiologia.
- Conèixer els problemes de salut més freqüents en la infància i identificar les seves manifestacions. Aplicar les tècniques que integren els cuidatges d'infermeria, establint una relació terapèutica amb els nens i els seus cuidadors.

En quant a les **actituds** de l'alumne, aquest ha de ser capaç de:

- Establir bona relació i comunicació amb els pacients i els seus familiars, cooperant i col·laborant amb ells, confortant-los i respectant els seus drets en base a les seves creences, valors i cultura.
- Establir bona comunicació amb els seus companys i altres professionals sanitaris. Capacitat per a treballar en equip interdisciplinar.
- Demostrar voluntarietat i entusiasme en la cura del pacient.
- Demostrar la capacitat de mantenir la dignitat i privacitat pròpia de l'acte sanitari. Això implica mantenir la confidencialitat del pacient i de la seva història clínica,
- Demostrar comportaments professionals: puntualitat, vestuari adequat, respecte als altres, etc.
- Promoure la capacitat d'autocrítica i crítica reflexiva.

Competències

- Capacitat per aplicar teories d'infermeria i pràctica infermera.
- Capacitat per aplicar taxonomia NANDA.
- Capacitat per valorar de forma holística a la persona, establir i prioritzar diagnòstics d'infermeria, resultats i intervencions.
- Capacitat para reconèixer i interpretar signes normals o canviants de salut i malaltia, patiment o incapacitat.
- Capacitat per administrar fàrmacs i altres teràpies, amb seguretat.
- Capacitat per considerar els cuidatges emocionals, físics i personals, incloent i satisfent les necessitats alterades i permetent el manteniment de las activitats quotidianes.
- Capacitat per treballar en el context professional, ètic i de codis reguladors i legals.
- Capacitat per a informar, educar i supervisar a persones malaltes i cuidadors, utilitzant les habilitats adquirides anteriorment.

Eixos metodològics de l'assignatura

Aules d'habilitats de tercer curs del Grau

Tipus de sessió	Títol
Magistral	Presentació
Magistral	Aïllaments
Seminari 1	Guixos
Seminari 2	Carro aturades
Aula de demostració A	Embenats i guixos
Aula de demostració B	Rentat quirúrgic i camp estèril
Aula de demostració C	Medicació i venopuncions en pediatria
Aula de demostració D	Gasos arterials
Aula de demostració E	Vies centrals
Aula de demostració F	Nutrició Parenteral i Enteral

Pràctiques

L'alumne per a poder fer les practiques, ha d'obtenir una qualificació d'apte a les aules d'habilitats i ha de tenir el Pràcticum 2 aprovat, d'aquesta forma l'alumne demostra que ha après i assimilat els coneixements i habilitats dels procediments bàsics i els cuidatges, per a poder-los portar a terme a les practiques clíniques.

En aquest curs cada alumne realitzarà 3 períodes de pràctiques que queden repartits de la següent manera:

- 1 període en unitats on es practiqui Pediatria o Obstetrícia

- 1 període en unitats on es practiqui Cirurgia o Medicina Interna
- 1 període en unitats on es practiqui Geriatria

La programació i distribució dels alumnes en pràctiques clíniques les faran els coordinadors del pràcticum i les ficaran en coneixement amb antelació als alumnes i als centres receptors.

Pla de desenvolupament de l'assignatura

El període de pràctiques

Els crèdits pràctics clínics es duen a terme a través d'una metodologia d'aprenentatge centrada en l'estudiant, liderant aquest el seu propi aprenentatge, i donant-li l'oportunitat d'adquirir la competència necessària per al desenvolupament d'una pràctica professional òptima, al mateix temps que es fomenta la seva reflexió i autocrítica

Cal tenir en compte que l'alumne estarà sempre acompanyat per un professional infermer/a en totes les activitats assistencials que requereixi el pacient (cures, controls, preparació i administració de medicació, tècniques, informació, educació, etc...)

Higiene i llit de pacient: L'alumne realitzarà aquesta activitat sempre que ho faci amb un professional infermer/a, podrà fer-ho per delegació, acompanyat d'un auxiliar d'infermeria.

Seminaris i aules d'habilitats

Els seminaris i les aules d'habilitats es portaran a terme depenent del calendari elaborat a tal efecte i que es ficarà en coneixement dels alumnes a principi de curs.

Totes les classes de les aules d'habilitats són obligatòries i l'alumne no podrà iniciar les pràctiques clíniques sense haver assolit el nivell mínim en cada una de les aules.

Els coordinadors del Pràcticum establiran les formes de recuperació, si s'escau, en cas de que l'alumne no hagi superat alguna de les aules, però per norma general:

- Si l'alumne no acudeix a alguna aula i no té una justificació documental, la recuperació de la mateixa mai atorgarà una nota superior a 5 ni en la part d'examen, ni en la part d'actituds.
- Si l'alumne no acudeix a alguna aula i té una justificació documental, la recuperació de la mateixa atorgarà una nota entre 5 i 6 tant en la part d'examen, com en la part d'actituds.
- Si un alumne acudeix a l'aula però no supera amb un 5 la part de l'examen o amb un 6 la part d'actituds, l'aula quedarà suspesa i l'haurà de recuperar. La nota de la recuperació tindrà una penalització d'un 15%.

Les pràctiques assistencials

Els alumnes inicien les pràctiques clíniques el dilluns 2 de març i les finalitzen el dijous 4 de juny 2015 (les practiques es realitzaran de dilluns a dijous).

El primer període compren del dilluns 2 de març, al dijous 26 de març de 2015.

El segon període compren del dilluns 7 d'abril, al dijous 7 de maig 2015.

El tercer període compren del dilluns 12 de maig, al dijous 4 de juny 2015.

Setmana	Objectiu principal	Tasca	

Setmana	Objectiu principal	Tasca	
1	Ubicació	<p>L'alumne en aquesta primera setmana haurà d'ubicar-se al servei, establir els espais de relació i reconèixer el personal sanitari i no sanitari que componen l'equip interdisciplinari. Durant aquesta setmana cal també començar a fer el treball individual de l'alumne on es descriurà el pacient tipus de la unitat, es faran dues valoracions d'infermeria i es respondran una sèrie de qüestions.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Conèixer l'espai físic de la unitat i els espais de relació • Conèixer els recursos humans. • Conèixer els procediments/protocols més freqüents de la unitat • Conèixer el tipus de malalt. • Conèixer la documentació de la unitat i/o TICS (SAP)
2	Valoració i Planificació	<p>Durant la segona setmana l'alumne, un cop ubicat al centre, iniciarà el seu procés de ficar en pràctica les habilitats adquirides a les aules demostració. També utilitzarà la documentació necessària per tal de fer el treball d'aquest període que consistirà en realitzar entre d'altres una valoració per patrons funcionals de Marjorie Gordon o Virginia Henderson (l'alumne realitzarà 3 valoracions, una en cada període, caldrà que 2 valoracions siguin utilitzant un model i una altra per l'altre)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Formar part activa de l'equip assistencial • Desenvolupar les habilitats que ha fet en les aules de demostració • Aplicar els coneixements teòrics i els cuidatges d'infermeria. • Conèixer el pla de cures específic del pacient i els procediments implicats. • Iniciar treball específic del malalt. • Conèixer els medicaments utilitzats en la teràpia del pacient escollit • Conèixer els protocols de la unitat relacionats amb el pacient escollit per a fer el treball
3	Intervenció	<p>Durant la tercera setmana: Definir i identificar tots els elements que constitueixen la planificació de cuidatges. Establir el pla de cures: Valoració, diagnòstic d'infermeria, activitats i resultats esperats</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Aplicar la Taxonomia NANDA • Elaborar criteris de resultats NOC, d'intervencions NIC i les activitats corresponents • Prioritzar els criteris NOC, NIC i activitats.

Setmana	Objectiu principal	Tasca	
4	Resultats	En la última setmana del període, l'alumne continuarà ficant en pràctica els seus coneixement i habilitats i acabarà de realitzar el treball, prioritzant resultats i establint les activitats adients per a cada resultat.	<ul style="list-style-type: none"> • Realitzar l' informe d'alta. • Contestar les preguntes del treball (farmacologia, protocols, nutrició...) • Continuar evolucionant en el seu aprenentatge • Finalitzar el treball

Assignació dels llocs de pràctiques.

L'assignació dels llocs de pràctiques la portaran a terme els coordinadors del pràcticum, però l'elecció de serveis la farà el propi alumne depenen de la mitjana aritmètica de les notes del Pràcticum 2 i les seves predileccions (excepte en els casos dels alumnes que hagin fet mobilitat en el pràcticum 2, en els que seran els coordinadors els que adjudiquin els serveis).

Per tal d'assignar els llocs de pràctiques els coordinadors intentaran satisfer la demanda dels alumnes seguint la següent graduació:

- 1er: Tenir un contracte laboral o matrícula d'estudis oficials de la Universitat de Lleida, que impedeixi portar a terme un torn concret i acreditar-ho documentalment.
- La mitjana aritmètica de les notes del Pràcticum 2.

Sistema d'avaluació

La nota final del període (PC3) es calcula segons els següents paràmetres:

- 15% Nota de les Aules d'habilitats (50% Exàmens i 50% actituds/aptituds)
- 85% El promig de la nota final del període **d'aguts** i el període **sociosanitari** (90% de la nota és la part assistencial i el 10% restant el treball de cada un dels períodes)

S'ha de superar cadascú dels apartats amb una nota mínima de 5, excepte les pràctiques clíniques on la nota de tall serà un 6. Si un alumne no treu un 6 de nota de pràctiques en algun període, no farà mitja amb el treball i quedarà suspès tot el període.

En cas contrari i en alguns casos particulars, els coordinadors del pràcticum establiran el mecanisme de recuperació de l'apartat o de la totalitat de les pràctiques clíniques i el servei a on es deuran recuperar.

Els coordinadors de l'assignatura (tot i que no està contemplat al ser una avaluació contínua) poden establir mecanismes de recuperació d'algun apartat concret. En cas d'aprovar alguna evidència en el aquest període de recuperacions, la ponderació serà al 85% de la nota de l'apartat.

Aquesta assignatura no permet l'avaluació única.

Avaluació de les Pràctiques clíniques de tercer curs de Grau.

L'avaluació es realitzarà sobre una escala de 0 a 5, sent 0 la valoració mínima i 5 la màxima.

NOM I COGNOMS.....

DATA.....CURS.....

INSTITUCIÓ.....SERVEI:.....

RESPONSABLE.....

1. ACTITUD I APTITUD EN EL SERVEI		
	Interès	
	Responsabilitat	
	Observació	
	Organització	
	Capacitat d'adquirir o assimilar nous coneixements	
2. APLICACIÓ EN L'EXECUCIÓ DEL TREBALL		
	Qualitat en el treball (ordre i mètode)	
	Habilitat en l'execució del treball	
	Iniciativa	
	Valoració de l'estat de salut de la persona	
	Realització de les activitats pròpies de la infermeria	
	Utilitza les mesures de seguretat i autoprotecció adients al procediment	
3. TREBALL EN EQUIP		
	Relació amb l'equip	
	Comunicació efectiva amb els membres de l'equip	
	Integració en l'equip	
4. COMPORTAMENT DAVANT DE L'USUARI		
	Relació amb el malalt/usuari i la seva família	
	Habilitats per a portar a terme educació per a la salut	
	Capacitat de proporcionar informació a la persona i la seva família	
5. COMPLIMENT DE LES NORMES		
	Puntualitat, assistència i aspecte personal	
Sumatori final sobre 90 punts		
Puntuació final del diari reflexiu (valoreu entre 0 i 10 punts)		
Observacions	Signatura	

1. Actitud en el servei. **Descripció de l'avaluació.**

- a. Interès: L'alumne ha de mostra interès, manifestar dubtes i sol·licitar informació, acceptar les observacions que se li fan i si cal mostrar canvi d'actituds quan se li demani per tal d'adquirir coneixements i comprensió de les cures infermeres (pregunta si no entén, porta el seu material de pràctiques, s'adapta a l'horari de la unitat...).
- b. Responsabilitat: Es valorarà la capacitat de l'alumne de garantir la realització de les tasques que li siguin encomanades i que s'han d'ajustar al seu nivell de coneixements, així com de complir amb els seus deures i aportar raonaments.
- c. Observació: Avaluarem la capacitat de l'alumne de valorar a la persona i identificar les necessitats afectades de la persona relacionant-ho amb el seu nivell de coneixements.

Aptitud en el servei.

- d. Organització: L'alumne serà capaç de distribuir les seves activitats d'acord amb les activitats planificades per l'/la infermer/a assistencial.
- e. Capacitat per adquirir i assimilar nous coneixements: Al final del període de pràctiques l'alumne ha d'aconseguir un progrés en el seu procés d'aprenentatge i ha de mostrar la capacitat de voler enriquir-se personal i intel·lectualment utilitzant la crítica reflexiva.

2. Aplicació en l'execució del treball.

- a. Qualitat en el treball (ordre i mètode): L'alumne serà capaç de realitzar els procediments i tècniques d'infermeria de forma ordenada i amb les mesures d'higiene i asèpsia adients.
- b. Habilitat en l'execució del treball: Al final del període valorarem la destresa en l'execució dels procediments i tècniques que s'hagin realitzat al servei.
- c. Iniciativa: L'alumne mostrarà aptituds i actituds que promoguin la seva capacitat reflexiva i afrontament de situacions noves de forma adequada.
- d. Valoració de l'estat de salut de la persona: L'alumne ha de ser capaç d'observar canvis significatius en l'estat de salut de la persona i tenir iniciativa en la recerca d'informació.
- e. Realització de les activitats pròpies de la infermeria: L'alumne és capaç de realitzar els procediments amb capacitat crítica, coneix el material necessari per a portar-los a terme i mostra capacitat d'adaptació a la situació concreta de la persona atesa.
- f. Utilitza les mesures de seguretat i autoprotecció adients al procediment: L'alumne utilitza les mesures d'asèpsia necessàries per a realitzar la tècnica encomanada (rentat de mans, antisèptics...) i les mesures d'autoprotecció adients (guants, protecció de material tallant...)

3. Treball en equip.

- a. Relació amb l'equip: Valorarem la capacitat de l'alumne de mantenir una correcta relació amb tots els membres de l'equip.
- b. Comunicació efectiva amb els membres de l'equip: L'alumne té una actitud de diàleg i col·laboració i és capaç de comunicar-se de forma efectiva amb la resta de membres de l'equip.
- c. Integració en l'equip: L'alumne ha de comprendre la importància del treball en equip interdisciplinari i treballa conjuntament amb la resta de l'equip d'infermeria i altres professionals sanitaris.

<i>Preparació i extracció dels gasos arterials</i>									
<i>Control i valoració dels paràmetres resultants de l'extracció dels gasos arterials</i>									
<i>RCP bàsica</i>									
Medicació									
Identifica i coneix els fàrmacs més utilitzats									
Preparació i administració de medicació oral									
Preparació i administració de medicació per sonda nasogàstrica o gastrostomia									
Preparació i administració de medicació tòpica									
Preparació i administració de medicació subcutània									
Preparació i administració de medicació intramuscular									
Preparació i administració de medicació endovenosa									
Preparació i administració de medicació rectal									
Punció intradèrmica									
<i>Identifica i coneix els fàrmacs utilitzats en l'aturada cardio-respiratòria</i>									
Eliminació urinària i fecal									
Maneig de la incontinència									
Preparació i administració de ènemes de neteja									
Col·locació i cures de les sondes vesicals (foley, tienamm...)									
Col·locació i cures de les sondes rectals									
Recollida de mostres per a cultius (femta, orina amb sondatge i sense...)									
<i>Canvi de bolquers en el nadó</i>									
Asèpsia									
Rentat higiènic de mans									
Gestió de residus									
Asèpsia i antisèpsia de les cures d'infermeria (venopuncions, sondatges, cures...)									
<i>Rentat quirúrgic de mans</i>									
<i>Preparació i col·locació del camp estèril</i>									
Venopuncions									
Col·locació de vies venoses perifèriques per serumteràpia contínua									
Col·locació de vies venoses perifèriques intermitents									
Cura de venoclisis									
Preparació i administració de medicació endovenosa									
Extracció de sang venosa i control post-extracció									

Col·laboració en la transfusió de sang									
<i>Preparació i col·locació de vies centrals d'accés perifèric</i>									
<i>Cures i valoració de les vies centrals</i>									
<i>Preparació i col·locació de vies venoses en el nadó</i>									
<i>Cures i valoració de les vies venoses en el nadó</i>									
Procediments									
<i>Preparació, realització, valoració i retirada d'embenats i guixos</i>									

Nota: **Sense lletra cursiva** es troben les competències que l'alumne va adquirir a primer i que reforçarà en aquest període i **en cursiva** les competències que l'alumne a d'adquirir en aquest tercer curs.

Bibliografia i recursos d'informació

- Sociedad Española de radiología Médica. Radiología esencial. 2 tomos. 2011. EAN 9788479035747
- Antón Nardiz MV. y cols. Guía del Tutor de Grado de Enfermería. Agencia Laín Entralgo. Comunidad Autónoma de Madrid. 2ª edición. 2009
- BICKLEY LS, SZILAGYI PG. Bates, Guía de exploración física e historia clínica. 10ª ed. Barcelona: Lippincott Williams & Wilkins; 2010.
- JONHSON M, MAAS M, MOORHEAD S. Clasificación de resultados (NOC). 4ª ed. Ámsterdam:Elsevier, D.L.; 2008.
- JONHSON M, BULECHEK G M, MC CLOSKEY J C, MAAS M, MOORHEAD S. Diagnósticos enfermeros, resultados e intervenciones. Interrelaciones NANDA, NOC Y NIC. 2ª ed. Madrid [etc.]: Elsevier, D.L.; 2007.
- LUIS RODRIGO MT. Los diagnósticos enfermeros. Revisión crítica y guía práctica. 8ª ed. Barcelona: Elsevier; 2008
- MCCLOSKEY J C, BULECHEK G M. Clasificación de intervenciones de enfermería (NIC). 5ªed. Ámsterdam [etc.]: Elsevier, cop; 2009.
- RUIZ MORENO J., MARTÍN DELGADO MC., GARCÍA-PENCHE SÁNCHEZ, R. Procedimientos y técnicas de enfermería 2ª edición. Barcelona: Rol.2008.